

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

БАГАЛІКА Юлія Олександрівна

УДК 929:821.161.2. Леся Українка

ІСТОРИЧНІ ПОГЛЯДИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Спеціальність 07.00.06 - Історіографія, джерелознавство та спеціальні
історичні дисципліни

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ –2000

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Калакура Ярослав Степанович,
завідувач кафедри архівознавства та
спеціальних галузей історичної науки
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Колесник Віктор Федорович,
професор кафедри давньої та нової
історії України Київського національного
університету імені Тараса Шевченка;

кандидат історичних наук, доцент
Тюрменко Ірина Іванівна
доцент кафедри українознавства
Українського державного університету
харчових технологій.

Провідна установа - Інститут історії України НАН України,
відділ української історіографії,
відділ історії культури українського народу.

Захист відбудеться 16 жовтня 2000 р. о 10 год. на засіданні
спеціалізованої вченої ради Д 26.001.20 в Київському
національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою:
01033, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд.349.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці
імені М.Максимовича Київського національного університету
імені Тараса Шевченка (вул. Володимирська, 58).

Автореферат розісланий "14" вересня 2000 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук, доцент

Божко О.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЇ

Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження. Вона складається зі вступу, п'яти розділів (12 підрозділів), висновків та списку використаних джерел та літератури (16 сторінок, 305 назв). Загальний обсяг 184 сторінки.

ВСТУП. Актуальність дослідження та його наукова значимість. Однією з особливостей сучасного етапу розвитку історичної науки є підвищення ролі історіографічних досліджень, покликаних аналізувати генезу історичної думки, збагачення історичних знань. До видатних постатей українства, що зробили помітний вплив на формування суспільної історичної свідомості, належить і легендарна поетеса, публіцист, мислитель, громадський діяч, велика жінка України Леся Українка – Лариса Петрівна Косач. Вся її творча спадщина переконливо засвідчує причетність письменниці до розвитку історичної думки, хоча найменш дослідженими у житті й творчості Лесі Українки є саме історія та історіософія. Сучасна епоха – злам ХХ та ХХІ століть, новий етап переосмислення і переоцінки минувшини, вимагає всебічного дослідження внеску поетеси в розвиток історичних знань, вивчення її історичних поглядів.

Визначаючи необхідність такого дослідження, варто зазначити, що в добу Лесі Українки – кінець ХІХ - початок ХХ ст. - співдіяли дві культурно-історичні моделі: класичного реалізму та модернізму, кожна з яких по-різному оцінювали традиційну історіографію, вкладали відмінний один від одного зміст у категорію історизму. Ідеї збереження національно-народної ідентичності, що проголошували провідники народництва ХІХ ст., поступово асимілювалися з просвітницьким гуманізмом ідеологів “європеїзму” та “космополітизму”. Історичний суб'єкт став важливішим власне історичного факту. Історія ідей, втілених в образах їх героїв, видозмінювала історію подій. Усі ці процеси набули свого наукового обґрунтування у працях В.Дільтея, Ф.Ніцше, З.Фрейда, та ін.¹. Колізії навколо них найкolorитніше відобразились у літературі, спонукавши митців, в тому числі і Лесю Українку, до об'єктивної необхідності формувати власні історичні погляди.

З огляду на сказане, можна констатувати, що дослідження історичних поглядів Лесі Українки, яка своєю творчістю утвердила модерністський етап розвитку української літератури, має важливе наукове і практичне значення, сприяє встановленню приналежності письменниці до розвитку української історичної думки, якісно доповнює знання про її особистість, дозволяє повніше осмислити місце Лесі Українки в українській і світовій культурі.

Див.: Дільтей В. Сон.//Вопросы философии.-1995.-№5.; Ницше Ф.О пользе и вреде истории для жизни.//Сочинения: В 2-х т.-М.,1990.-Т.1. та ін.

Наукова і суспільна актуальність теми, а також її неопрацьованість спонукали дослідження цієї проблеми.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами. Обрана тема відображає один із напрямів наукових досліджень кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, є частиною комплексної теми “Історія української історичної думки”.

Об'єкт дослідження складає творча спадщина Лесі Українки, а також джерела і література, які відображають історичні погляди письменниці.

Предметом дослідження стали закономірності формування і розвитку історичних поглядів Лесі Українки, віддзеркалення в її творчості історіософського розуміння подій всесвітньої та української історії, її внесок у джерельну базу історичної науки.

Методологічну основу дослідження склали принципи історизму та об'єктивності, органічно поєднані з загальними і спеціальними методами наукового пізнання: аналізу та синтезу, історичного, хронологічного, логічного, порівняльного, ретроспективного. Своєрідність обраної теми, що стоїть на межі історії та літературознавства, зумовила широке використання методів літературознавчої критики.

Проблемно-хронологічний підхід та історичний і логічний методи дозволили виділити вузлові аспекти теми, розглянути історичні погляди Лесі Українки у їх розвитку та реалізації в творчості письменниці.

Хронологічні межі дослідження охоплюють як роки життя Лесі Українки, так і весь період створення джерельної та історіографічної бази досліджуваної теми, тобто кінець XIX – початок XX століття.

Метою дослідження є з'ясування історичних поглядів Лесі Українки як представника нової генерації національно свідомих діячів культури XX ст., а також джерел та умов формування і втілення їх у творчості письменниці, її внеску у джерельну базу історичної науки.

Реалізація вказаної мети досягається шляхом розв'язання ряду конкретних, взаємозумовлених дослідницьких завдань:

з'ясувати стан дослідження проблеми та її джерельної бази;

проаналізувати процес формування світогляду та історичної свідомості Лесі Українки;

простежити обумовленість звернення письменниці до загальноісторичних та історіософських проблем, їх втілення у творчості;

дослідити погляди Лесі Українки на вузлові проблеми української історії та літературно-художні засоби їх реалізації;

розкрити значення творчості Лесі Українки для розвитку української історичної думки,

встановити її причетність до

історико-філософських течій;

висвітлити внесок Лесі Українки у розвиток джерельної бази історичної науки, визначити джерельне значення різних жанрів її творчої спадщини.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в ній вперше в українській історіографії комплексно досліджено процес формування, розвитку і втілення історичних поглядів Лесі Українки. На основі критичного аналізу першоджерел, інтеграції концепцій і оцінок дорадянської, радянської, пострадянської та зарубіжної історіографії визначені наукові позиції, на яких ґрунтувалася історична самосвідомість письменниці, розкрито зміст історичних та історіософських засад її творчості, з'ясовано значення доробку Лесі Українки для поглибленого дослідження суспільно-політичних, соціальних, культурно-духовних процесів української й зарубіжної історії.

Теоретичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що його результати спрямовані на створення об'єктивного портрета Лесі Українки, розширюють уяву про неї, як представника нової генерації української творчої інтелігенції, носія історичної та національної свідомості, збагачують знання з історії історичної науки та джерелознавства.

Практичне значення одержаних результатів. Фактичний матеріал, теоретичні узагальнення, оцінки й висновки дослідження можуть бути використані як істориками, так і культурологами, політологами і філософами при створенні узагальнюючих праць з історії України, історії української культури, історіософії, історіографії, джерелознавства, розробці навчальних курсів. Апробація роботи. Дисертація обговорювалася на засіданні кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Про її положення і висновки доповідалось на загальноукраїнській науково-практичній конференції “Архів і особа” (Київ, 1999).

Публікації. Результати дисертації відображені в 4 статтях (заг.обсягом 2,5 др.арк.) у наукових фахових виданнях, включених до переліків ВАК України. Додатково зміст і матеріали дослідження викладені в 2 статтях (заг. обсягом 1 др.арк.).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Розділ 1 “ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ” складається з двох підрозділів і присвячений аналізу використаних джерел та історіографічній базі дослідження історичних поглядів Лесі Українки.

У підрозділі 1.1 "Джерельна база дослідження" на підставі аналізу здійснено класифікацію всього комплексу джерел за 6 групами: 1) документальні джерела; 2) твори Лесі Українки; 3) джерела особового походження; 4) епістолярна спадщина; 5) матеріали періодичних видань; 6) наукова та публіцистична література про Лесю Українку, розвиток історичної науки.

До першої групи джерел віднесені архівні та опубліковані документи, що стосуються розвитку історичної науки та літературознавства, висвітлюють факти біографії Лесі Українки, громадської діяльності, творчі матеріали.

Основну документальну базу біобібліографічного дослідження Лесі Українки, її автографів склали фонди Відділу рукописів Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України (№2 - фонд Лесі Українки, №107 - фонд О.Косач-Кривинюк) та Інституту рукопису НБУ ім. В.І.Вернадського. Зокрема, для дослідження історичних поглядів та історичної свідомості Лесі Українки, формування та еволюції її світогляду використані виписки про рід Косачів з Малоросійського родословника, книги Чернігівського дворянства, з книги "Материалы для истории заселения, землевладения и управления..."¹ тощо. Суспільно-громадську діяльність Лесі Українки, зокрема в товаристві "Просвіта" висвітлюють звернення за підписом Л.Косач про утворення в Києві закладів товариства². Літературну творчість Лесі Українки відбивають ксерокопії автографів, рукописи опублікованих творів, що зберігаються у згаданих архівах. Вони використані з метою об'єктивності аналізу творів, виданих за радянських часів з певними неточностями.

У дослідженні використані документальні джерела Центрального державного історичного архіву України в м. Києві: фонди Київського жандармського управління (Ф.274, 275), Київської судової палати (Ф.318), цензурних установ (Ф.294), які надають широку інформацію про участь Лесі Українки в революційно-демократичному русі. Цінні відомості про суспільно-політичні погляди і творчість письменниці почерпнуті з матеріалів Центрального державного архіву-музею літератури та мистецтва України, зокрема рукописів статей провідних літературознавців. У процесі дослідження використовувались також збірники опублікованих документів і матеріалів, що дають значний фактичний матеріал стосовно життєвого шляху Лесі Українки, її громадської діяльності³.

До другої групи джерел віднесено всі варіанти видань творів Лесі Українки, починаючи від прижиттєвих і закінчуючи сучасними та виданнями української діаспори. З метою об'єктивної оцінки творів Лесі Українки проведено їх порівняльний аналіз за декількома радянськими

¹ ВР ІЛШ, ф.2, № 1051,1052,1187.

² ВР ІЛШ, ф.2, № 1058,1059.

³ Леся Українка. Документи і матеріали. 1871 – 1970. Київ: Архівне управління при Раді Міністрів Української РСР, 1971; Документи і матеріали Лесі Українки та родини Косачів: Каталог-довідник. – Луцьк, 1996.

багатотомними виданнями: 5-томним 1951-1956 рр., 2-томним 1970 р., 12-томним 1975-1979 рр., а також альтернативним - Нью-Йоркським 12-томним виданням 1953-1954 рр.¹.

Третю групу утворюють історичні та історіографічні джерела особового походження – спогади родичів, друзів та сучасників Лесі Українки про неї. До аналізу були залучені збірки та окремі видання спогадів Олени Пчілки, О.Косач-Кривинюк, Л.Старицької-Черняхівської, К.Квітки, Ф.Колесси, Л.Шишманової-Драгоманової, І.Косач-Борисової, О.Стешенко, М. Гамбарашвілі, та ін.² Дані матеріали значно поглибили відомості про взаємини Лесі Українки з її сучасниками та впливи на становлення її світогляду усесвітньо відомих діячів культури.

Четверту групу склали численні листи Лесі Українки та листи її кореспондентів, серед яких – родичі письменниці, відомі громадські діячі, письменники, науковці. Так, найбільшу джерельну цінність для дослідження еволюції світогляду Лесі Українки являє її листування з М.Драгомановим.³ Надзвичайно цікавим джерелом дослідження саме історичних поглядів письменниці є переписка з А.Кримським, М.Кривинюком, М.Коцюбинським, М.Грушевським. Але на жаль, не всі листи письменниці знайдені і опубліковані. Останньою, найбільш широкою працею, де зібрані відомості про листування Лесі Українки є дослідження М.Мороза "Літопис

життя і творчості Лесі Українки”⁴. Це дослідження стало підсумком комплексного освоєння джерельної бази на сучасному етапі.

До п’ятої групи джерел віднесено матеріали періодичних видань, зокрема журналів “Радянське літературознавство”, “Дивослово” (“Українська мова і література в школі”), “Слово і час”, “Сучасність”, “Вітчизна”, “Людина і світ”, газет “Литературная газета”, “Известия”, “Радянська Україна”, “Літературна Україна” та ін. Журнальні і газетні статті несли в собі не лише джерельну інформацію, рідкісні факти, цікаві статистичні дані, але й засвідчували загальнодержавний напрям в дослідженні життя і творчості письменниці.

Шоста група джерел найбільш багаточисленна. До неї ввійшли _____

¹ Українка Л. Твори: В 5-ти т.-К., 1951.; Українка Л. Твори: В 2-х т.-К., 1970; Українка Л. Зібрання творів: У 12-ти т.-К., 1976; Українка Л. Твори: У 12 тт.-Нью-Йорк, 1953-1954.

² Спогади про Лесю Українку. Вид. 2-е, доп.- К., 1971; Старицька-Черняхівська Л. Хвилини життя Лесі Українки // ЛНВ.-1913.-Т.10; Шишманова-Драгоманова Л. Леся Українка // Рада.-1913.-№253.; Стешенко О. Світлий пам’яті товариша // Літературний журнал.-1938; Косач-Борисова І. П. Леся Українка в оточенні близьких // Літопис Волині.-Вінніпег, 1964. –Ч.7; Гамбарашвілі Н. Мои воспоминания о Лесе Украинке.- Тбілісі, 12. VIII. 1948 р., 16 арк.- ВР ІЛШ, ф.2, №1248.

³ Минкова Л. Леся Українка в листуванні родини Драгоманових: (За матеріалами Софіївського архіву І.Шишманова) // Рад. літературознавство. – 1971. - № 2. – С. 61 – 64 ; Недруковані листи М.Драгоманова до Лесі Українки // Червоний шлях. - 1923. - №.4-5.

⁴ Мороз М. Літопис життя і творчості Лесі Українки.-К.,1992.

узагальнюючі праці з історії України, історії української літератури, політології, філософії, а також монографії та інші дослідження, присвячені життю і творчості Лесі Українки. Сюди віднесено матеріали наукових конференцій, огляди та рецензії.

Таким чином, оцінюючи стан джерельної бази досліджуваної проблеми, варто відзначити достатність її документального забезпечення.

Підрозділ 1.2 “Історіографія проблеми” присвячений аналізу основних етапів розвитку знань про життя і творчість Лесі Українки, формування її світогляду.

Історіографічні джерела класифікуються за трьома групами: 1) узагальнюючі праці з історії України та української літератури кінця ХІХ – початку ХХ ст., монографії представників української та зарубіжної історико-філософської думки; 2) узагальнюючі та монографічні дослідження, безпосередньо присвячені життю і творчості Лесі Українки (як вітчизняні, так і зарубіжні); 3) публікації, що висвітлюють окремі аспекти життя письменниці, її філософські, естетичні, літературно-художні, політичні, громадські уподобання, аналізують окремі художні та публіцистичні твори, листи.

Спираючись на історію нагромадження і збагачення відомостей про життя і творчість Лесі Українки протягом століття, в роботі виділено 4 історіографічні періоди: 1) початок ХХ ст.-1920-і рр.; 2) 1930-і рр.-перша половина 1950-х рр.; 3) друга половина 1950-х рр.- 1980-і рр.; 4) 1990-і рр. У дисертації зазначається, що проблема історичних поглядів Лесі Українки до недавнього часу не була предметом спеціального наукового аналізу. Цим зумовлено включення до об’єктів даного дослідження праць дослідників-літературознавців, філософів, культурологів різноманітного спрямування: наукового, науково-популярного, критично-літературного, художнього та ін. Серед праць першого періоду (початок ХХ ст.-1920-і рр.) аналізуються прижиттєві публікації про Лесю Українку¹, а також ті, що з’явилися одразу після її смерті². На початку 1920-х рр. вийшов ряд узагальнюючих праць про життя і творчість Лесі Українки таких українських літературних критиків, як Д.Донцов, М.Драй-Хмара, М.Зеров, А.Музичка. Завдяки поєднанню біографічних фактів з історією творчості письменниці автори вказаних робіт частково дослідили

¹ Франко І. Леся Українка //ЛНВ.-1898.-№VII; Грушевський М. Новини нашої літератури. Леся Українка // ЛНВ.-1902.-№IX; Євшан М. Рецензія на І книгу творів вид-ва “Дзвін” (Леся Українка. Твори.-К.,1911) // ЛНВ.-1911.-XII.

² Грушевський М. Пам’яті Лесі Українки // ЛНВ.-1913.-Т.10; Донцов Д. Поезія індивідуалізму //Українська жизнь.- 1913. - Т.10; Євшан М. Леся Українка// ЛНВ.-1913. - Т.10; Ніковський А. Екзотичність сюжету і драматизм у творах Лесі Українки // ЛНВ.- 1913. – Т.10; Славинський М.Пам’яті Лесі Українки //Вестник Европы.- 1913. -№8; Стешенко І. Поетична творчість Лесі Українки // ЛНВ.-1913.-т.10; Квітка К. На роковини смерті Лесі Українки // Спогади про Лесю Українку. - К.,1971.– С.228-229.

формування та еволюцію її світогляду¹. Але ніхто з дослідників першої половини ХХ ст. безпосередньо не аналізував історичних поглядів Лесі Українки, відображених у її творчості. На працях 1920-х років позначилась недостатність джерельної бази, адже більшість епістоляріїв Лесі Українки були невідомі, її архів, як і її автографи, були ще невпорядковані і розпорошені по різних музеях і архівах.

Другий період (1930-і рр. – перша половина 1950-х рр.) у вітчизняній історії позначений посиленням терору і репресій проти національно-свідомих діячів науки і культури, а також запровадженням єдиного методу соціалістичного реалізму в літературі. Все це відбивається і на стані наукових досліджень творчості Лесі Українки, що зводились здебільшого до журнальних статей та передмов до видань її творів².

Помітний внесок у вивчення життя, світогляду та творчості Лесі Українки, насамперед на підставі опублікованих вперше невідомих листів Лесі Українки, а також нових матеріалів, що раніше не оприлюднювались, зробила праця Ольги Косач-Кривинюк³. Створена протягом 1941-43 рр. на основі зібраного авторкою архіву письменниці та власного архіву, праця була опублікована лише в 1970р в США.

Дещо зростає зацікавленість життям і творчістю письменниці у повоєнний час. Ряд монографій і публікацій у періодичній пресі з’явився до 75 - річчя з дня народження Лесі Українки, зокрема дослідження М.Возняка, І.Стебуна⁴.

У 30-40-х рр. не припинялись дослідження представників Західної України і української діаспори, присвячені Лесі Українці⁵, серед яких виділяються праці М. Деркач⁶.

Третій період досліджень творчого спадку Лесі Українки припадає на другу половину 1950-х рр.-1980-і рр. Він характеризується апологетикою марксистсько-ленінської ідеології, в дусі якої витримувались публікації про творчість Лесі Українки. За офіційними оцінками та змістом вони мали утвердити єдино правильну оцінку

¹ Донцов Д. Леся Українка. – Львів,1922; Зеров М. Леся Українка. Критично-біографічний нарис.-К.,1924; Музичка А. Леся Українка. Її життя, громадська діяльність і поетична творчість. – К., 1925; Драй-Хмара М. Леся Українка: Життя і творчість. – К., 1926.

² Білецький О. Леся Українка та її твори // Вибрані твори Лесі Українки. - К., 1937; Іваненко Ю.Леся Українка – драматург // Театр. - 1938. - №4; Стебун І. Співець любові і ненависті // Українські класики. - К., 1940.-С.139-160.

³ Косач-Кривинюк О. Леся Українка. Хронологія життя і творчості / За ред. П. Одарченка. – Нью-Йорк : УВАН у США, 1970.

⁴ Возняк М. На крилах творчості. (До 75-річчя з дня народження Лесі Українки.-Львів,1946; Стебун І. Леся Українка: Критичний нарис. - К., 1946. та ін.

⁵ Сімович В. Листування Л. Українки з Й.Маковеєм.-Львів,1938; Лазаревський Г. Молодість Лесі Українки.-Вінніпег, 1943.

⁶ Деркач М. Леся Українка //Література і мистецтво. - 1941.-№2; Деркач М. Іван Франко і Леся Українка // Наші дні. - Львів, 1943. - Ч.5.

радянським суспільством життя, творчості, суспільно-політичних та філософських поглядів письменниці. До таких праць віднесені монографії О.Бабишкіна і В.Курашової¹ та І.Головахи². З метою пристосування образу Лесі Українки до оточуючої радянської дійсності автори вдавалися

до фальсифікування фактів, перекручень та викривлень. Показовою в цьому плані була монографія В.Микитася “Проти фальсифікації спадщини Лесі України”³.

У радянській історіографії виділялась монографія В.Святовця, в якій в історико - літературному, теоретичному, літературно-естетичному, психологічному та джерелознавчому аспектах розглядаються листи письменниці⁴.

Серед видань, що висвітлюють окремі питання життя і творчості письменниці, виділено праці А.Гозепунда, А.Іщука, Л.Міщенко, Р.Міщука, Я.Ривкіса, І.Романченка, І.Стебуна, Т.Третиченка та ін. Більшість з них характеризувалися ідеологічною заангажованістю, відсутністю об’єктивного аналізу історичного процесу. В подібному ключі тодішніх класово-партійних підходів були підготовлені праці М.Балакіревої і В.Костюченка, присвячені естетичним поглядам Лесі Українки⁵. Існування атеїстичних поглядів доводив М.Олексюк⁶, публіцистику вивчали В.Іваненко, К.Куханашвілі⁷.

Важливе місце серед праць третього періоду займають дослідження літературознавців української діаспори. До творчого шляху Лесі Українки в різні роки зверталися О.Животко, Р.Задеснянський, А.Княжинський, М.Богачевська-Хом’як.. Вагомий внесок в історіографію досліджуваної проблеми зробили роботи П.Одарченка⁸, які репрезентували в цілому об’єктивне, несполітизоване дослідження життя і творчості Лесі Українки, окремих джерел формування її світогляду.

Четвертий період визначається як найбільш результативний у вивченні творчості Лесі Українки. За останні 10 років в Україні видано близько 20 узагальнюючих і монографічних праць, понад 60 журнальних статей, захищено більше 15 дисертацій, предметом дослідження яких стали життєвий і творчий шлях Лесі Українки.

¹ Бабишкін О., Курашова В. Леся Українка: життя і творчість. – К., 1955.

² Головаха І. Суспільно-політичні та філософські погляди Лесі Українки. – К., 1953.

³ Микитась В.Л. Проти фальсифікації спадщини Лесі Українки. – К., 1974.

⁴ Святовец В.Ф. Епістолярна спадщина Лесі Українки. Листи в контексті художньої творчості. – К., 1981.

⁵ Балакірева М. Некоторые вопросы эстетики Леси Украинки. Харьков, 1963; Костюченко В.А. Гартоване слово (з естетичних поглядів Лесі Українки). – К. 1968.

⁶ Олексюк М.М. Атеїстичні погляди Лесі Українки. – Львів, 1958.

⁷ Куханашвілі К.П. Леся Українка-публіцист.- К., 1965; Іваненко В.Г. Мастерство и новаторство Леси Украинки как литературного критика и публициста: Автореф. Дис... канд. филол. наук.-К., 1985.

⁸ Одарченко П. Леся Українка: розвідки різних років. – К., 1994.

Серед публікацій, що розглядають світогляд письменниці, її філософські, естетичні, літературні, політичні, громадські уподобання, аналізують окремі художні та публіцистичні твори, листи, виділяються праці А.Войтюка, Я.Поліщука, Б.Степанишина. Визначною подією стало видання у 1997 р. збірки “Леся Українка і національна ідея”, де автори публікацій не заангажовано розглядають життя і творчість письменниці¹. На особливу увагу заслуговує праця М.Жулинського, що вперше в сучасній українській історіографії розглядає внесок Лесі Українки у розвиток української національної справи². Останнє десятиліття стало плідним і на дисертаційні роботи, серед яких слід виділити дисертації Л.Мірошниченко, Л.Демської, Л.Чикур³. Велику роль у поширенні результатів лесезнавчих досліджень, а також пропаганді творчого доробку Лесі Українки, її поглядів відіграли науково-практичні конференції, матеріали яких стали вагомим внеском у сучасну історіографію⁴.

Таким чином, історіографічний аналіз вказує на існування великого комплексу праць дослідників-літературознавців, культурологів, філософів, присвячених життю і творчості Лесі Українки, а також засвідчує практичну нерозробленість проблеми історичних поглядів письменниці.

Розділ 2 “ІСТОРИЧНА САМООСВІТА І СВІДОМІСТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ” складається з двох підрозділів. У ньому розглядається процес формування світогляду, здобуття історичної самоосвіти, еволюція історичної свідомості Лесі Українки.

У підрозділі 2.1 “Самоосвіта, сімейне виховання та оточення як чинники формування світогляду Лесі Українки” обґрунтовано висновок про визначальну роль сімейного виховання, самоосвіти та оточення у формуванні письменниці як видатної особистості. Шляхом домашнього навчання і самоосвіти Леся Українка опанувала широкий спектр наукових відомостей з української і зарубіжної історії. Найбільший вплив на складання історичних поглядів Лесі Українки

¹ Леся Українка і національна ідея: Зб. наук. праць.-К., 1997.

² Жулинський М.Г. Вірю в силу духа: Іван Франко, Леся Українка, Михайло Грушевський у боротьбі за піднесення політичної і національної свідомості української людини.-Луцьк, 1999.

³ Див.: Мірошниченко Л.П. Проблеми наукової біографії Лесі Українки у світі документальних джерел: Автореф. дис... канд. філол. наук - К.,1993; Демська Л.М. Проблема індивідуальної свободи в драматургії Лесі Українки: Автореф. дис...канд. філолог. наук.-К.,2000; Чикур Л.Д. Національне і загальнолюдське в історичній інтерпретації Лесі Українки (на матеріалі ліричних творів): Автореф. дис... канд. філолог. наук.- Одеса, 2000.

⁴ Див.: Леся Українка та родина Косачів в контексті української культури: Тези та матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 24-25 лютого 1996 року с. Колодяжне на Волині / А.М. Силюк (ред.); Волинський краєзнавчий музей, Літературно – меморіальний музей Лесі Українки в Колодяжному. – Луцьк, 1996. ; Олена Пчілка і Волинь. Матеріали науково-практичної конференції 29-30 червня 1999 р.-Луцьк.,1999.

справили мати Олена Пчілка, рідний дядько М. Драгоманов, історичні праці М.Костомарова, В.Антоновича, М.Грушевського, твори І.Котляревського, Т.Шевченка, спілкування з І.Франком, М.Лисенком, М.Павликом, О.Кобилянською та ін., а також народна творчість, подорожі по Україні та за рубіж. У підрозділі зазначається, що постать Лесі Українки була унікальним явищем не лише з точки зору її внеску в літературний процес та суспільно-політичний розвиток України, а й в аспекті особистого світогляду, що вочевидь характеризується науковим історизмом. Еволюція світогляду Лесі Українки відбувалася шляхом критичного синтезу ліберально-демократичних поглядів М.Драгоманова, теорій “європеїзму” та “космополітизму”, західноєвропейських соціалістичних доктрин, своїх власних переконань.

У підрозділі 2.2 “Еволюція історичної свідомості письменниці” сформульовані визначальні моменти розвитку історичної свідомості Лесі Українки. Під еволюцією в поглядах слід розуміти перехід від літературно-художнього описування окремих історичних подій і фактів до осмислення закономірностей світового історичного розвитку і місця в ньому України. Своєрідність життєвого шляху, вимушена відірваність від батьківщини та ряд об’єктивних причин, пов’язаних з особливостями історичного розвитку України та її суспільства наприкінці ХІХ - поч. ХХ ст. обумовили творчий вибір письменниці на користь розв’язування загальнолюдських проблем та історичних колізій, звернення до історичної тематики як способу втілення власних прагнень. Світова історія пізнавалася письменницею у двох послідовних напрямках. Перший - пошук необхідної теми для вільного самовияву української дійсності, другий - наукове вивчення епохи, в яку здійснювався екскурс. Таким чином, історичний світовий процес бачився письменницею у цілісному вимірі - від зародження людства і до сучасних їй подій. Дати власне і глибоке розуміння української проблеми письменниця змогла завдяки винятковій історіософській перспективі свого художнього мислення. Особливість полягала в тому, що базою освоєння вітчизняної історії були для Лесі Українки і праці представників романтично-позитивістського напрямку – М.Костомарова, В.Антоновича та ін., і політичні ідеї М.Драгоманова, і роботи молодих представників класичного позитивізму, насамперед М.Грушевського. Все це дає підстави бачити у спадщині та особі Лесі Українки не тільки художника, а й історика.

Розділ 3 “ІСТОРИЧНА ТА ІСТОРІОСОФСЬКА ПРОБЛЕМАТИКА СПАДЩИНИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ” складається з двох підрозділів і присвячений розкриттю історіософського осмислення письменницею світового історичного процесу.

У підрозділі 3.1 “Історія та історичний процес в інтерпретації Лесі Українки” аналізується тематична спрямованість художніх творів письменниці, рівень розкриття історичних тем, ступінь

історизму, розглядаються джерела, що були використані при підготовці до написання творів, а також порушені Лесею Українкою загальноісторичні та філософські проблеми.

Насамперед, визначені основні тенденції розвитку української історичної науки та літератури кінця XIX – поч. XX ст. Зазначається, що вказаний період пов'язаний із зміною орієнтирів в історичній науці з історії держави на історію народу (нації), розгортанням полеміки навколо суб'єкта історичного процесу, переглядом методологічних засад історичного пізнання. Всі ці процеси позначились і на становищі в літературі. Так звана доба модернізму відображала нові національні і соціальні умови життя, висунула нові ідеї, теми, течії, сприяла появі нових літературних стилів, як-то імпресіонізм, символізм, неоромантизм. Все це, безумовно, позначилося і на творчості Лесі Українки, що також належала до генерації письменників -модерністів.

Одним з головних джерел вивчення поглядів Лесі Українки на всесвітню історію та історичний процес взагалі є підручник “Стародавня історія східних народів”. У ньому висвітлювалась історія економічних, соціально-політичних відносин, релігії, вірувань, міфології і, що особливо, чітко простежувалась саме історія народів, на що наголошено в назві, його діяльність в усіх можливих галузях. “Стародавня історія” сформулювала суб'єкт історичного процесу у світобаченні Лесі Українки і визначила його поняттям – “народ”.

Провідним напрямом вивчення світового історичного процесу для Лесі Українки стала орієнтальна тематика. В цьому контексті розглядається одна з найважливіших проблем у доробку письменниці – тема Біблії (книги старого Завіту) та відображення в ній історичних поглядів авторки. Використовуючи Біблію як історичне джерело для описання історії єврейського народу, Леся Українка створила ряд поезій та драматичних творів, в основі яких - відтворення характерних для певної історичної епохи явищ і процесів через долю біблійних героїв. На основі біблійних книг написані поема “Самсон”, поезії “Єврейські мелодії”, “Ізраїль в Єгипті”, драми “Вавилонський полон”, “На руїнах”, “В домі роботи, в країні неволі”, стаття “Утопія в белетристиці” та ін. Цими творами Леся Українка звернулася до загальносвітових, загальнолюдських проблем - національної єдності народу, пробудження в народі людської і насамперед національної гідності, що є початком боротьби за свободу і незалежність. Підрозділ 3.2 “Особливості художньо-літературного відображення історичного розвитку в творчості Лесі Українки” містить аналіз проблеми історизму в працях Лесі Українки, встановлює її причетність до історико-філософських течій.

Особливості художньо-літературного відображення Лесею Українкою історичного розвитку найяскравіше проявилися в творах з християнської тематики. Дослідження таких творів, як “Одержима”, “Руфін і Прісцилла”, “В катакомбах”, “Оргія”, “Адвокат Мартіан” та ін. засвідчує, що в них історизм простежується в двох площинах. По-перше, це підняття проблем всесвітньої історії на прикладах життя стародавніх народів, існування в суспільстві моралі та її трансформації в історичному вимірі, вирішення у поетичній формі дискусійних підходів до загальносвітових філософських та історіософських проблем. По-друге, - це вирішення питання взаємин Лесі Українки з християнством як релігією та християнством як етапом в еволюції духовності людства. Поставлені письменницею проблеми особи, її самовизволення та існування в суспільстві наближають її до ідеологів екзистенціалізму, що дає право говорити про Лесею Українку як предтечу цієї філософії в Україні. В творчості письменниці простежуються також мотиви філософії “переоцінки цінностей” Ф. Ніцше: аналіз творів показує, що Леся Українка вибирає історичний фон переважно рубежу епох, який, як правило, пов'язаний із загостренням світоглядної боротьби, формуванням нових ідей, цінностей, активізуванням суспільної думки. Ряд творів, зокрема “Руфін і Прісцилла” свідчить також і про знайомство Лесі Українки з ідеями теософії, що започаткувала О.П. Блаватська. Вони були близькими Лесі Українці, оскільки кінцевою метою людини за цим вченням є нова психологія, яка ґрунтується на духовній еволюції людини.

У підрозділі наголошується, що історизм Лесі Українки поєднувався з її ліберально-демократичними поглядами. Ліберально- демократична думка письменниці втілювала в собі як національні особливості, так і західноєвропейські впливи. Відстоювані нею принципи

свободи особистості, обираючи владу народного правління стоять в одній площині з парламентським устроєм держави, декларованим лібералізмом (“Роберт Брюс король шотландський”, “Державний лад”).

Аналіз творів показує, що історія для Лесі Українки – суб’єктивна, в ній межує реальне і вигадане як рівноправні компоненти, у зв’язку з чим у підрозділі звертається увага на проблему історичної достовірності творчості Лесі Українки.

У розділі 4 “ПОГЛЯДИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ НА ІСТОРІЮ УКРАЇНИ” досліджено, якою постає українська історія в свідомості та творчості Лесі Українки. Він складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 4.1 “Україна в історичних, публіцистичних працях та листах Лесі Українки” вказується, що історична свідомість Лесі Українки, її історіософські погляди невіддільні від українського патріотизму і національної ідеї. Національна історія отримала відображення у творчості письменниці завдяки глибокій любові до України, всебічним знанням духовних цінностей українського народу, з котрих найвище вона ставила мову, культуру, звичаї. Зверненню Лесі Українки до проблем вітчизняної історії сприяли і особливості розвитку українського суспільства кінця ХІХ - початку ХХст., пов’язані з розробкою наукового підґрунтя історії України як історії українського народу, української нації.

У науково-дослідницьких і публіцистичних працях “Про козаків” та “Яке наше життя під московськими царями”, численних листах Леся Українка, спираючись на ідею української державності, з’ясовувала причини її втрати, засуджувала прояви національної пасивності і зради, натомість проголошувала ідеї рішучої боротьби за національну та культурно-релігійну незалежність України. Вказані праці слугують яскравим доказом історичної свідомості, дослідницької зрілості письменниці. Принципи історизму та об’єктивності, ряд дослідницьких методів дозволили виважено та обґрунтовано викласти свої погляди на вузлові проблеми української історії.

Її концептуальні підходи по суті збігаються з дослідженнями М.Грушевського: Леся Українка поклала в основу своєї праці основоположні пункти його концепції історії України-Руси - “територія”, “народ”, “державна”, що вказує на високий рівень її національної та історичної свідомості.

У підрозділі 4.2 “Літературно-художнє відображення української історії” визначені пріоритети вітчизняної історії, яким надавала перевагу Леся Українка. Це, насамперед, історія козацтва, Запорозької Січі, Хмельниччини та доби Руїни. Серед поезій найбільше виділяються своїм історичним підґрунтям “Подорож до моря”, “На столітній ювілей української літератури”, “Slavus – sclavus”, “І ти колись боролась, мов Ізраїль...” та ін. Причини зацікавленості саме цими періодами полягають у тому, що Леся Українка виявляла інтерес до історії української нації та спроб державного будівництва.

Велику увагу приділено аналізу єдиної історичної поеми Лесі Українки, що виникла на українському ґрунті, – драми “Бояриня” – одного з найголовніших художніх творів, що синтезував погляди Лесі Українки на українську історію в цілому. Поема акумулювала велику аналітичну працю письменниці над історичними монографіями М.Костомарова, В.Антоновича, М.Грушевського, О.Єфименко. “Бояриня” сконцентрувала в собі основні національно-визвольні ідеї письменниці. Аналіз твору засвідчив чіткі позиції Лесі Українки, яка, розглядаючи історію України в перспективі, поєднуючи в часі добу Руїни та колізії кінця ХІХ століття, визначала національний рух як провідну і рушійну силу українського історичного процесу. Водночас у народі письменниця вбачала суб’єкт історії, який, усвідомлюючи національну приналежність і розглядаючи національне визволення як головну мету, кристалізується у націю, покликану відродити українську державу.

Підрозділ 4.3 “Проблеми національної історії України у творах неукраїнської тематики” доводить, що неукраїнська тематика творів надала можливість Лесі Українці в алегоричній формі досить повно та глибоко відтворити погляди на Україну, українську націю. Як засіб актуалізації болючих проблем української нації, втілення ідей боротьби українського народу за національне, соціальне і політичне визволення Леся Українка

використовувала біблійні теми та сюжети, стародавню історію єврейського народу. Мотиви поневоленої України, в якій відбирали не лише свободу, а й віру, звучать в “Єврейській мелодії”. В драматичних поемах “На руїнах” та “Вавилонський полон” чітко прослідковується тогочасна ситуація України. Виділено також твори Лесі Українки, в яких вона відображає історичні причини національного полону, осмислює з цих позицій українську історію. Це поезії “Ізраїль в Єгипті” та “І ти колись боролась, мов Ізраїль, Україно моя”.

У вираженні поглядів на національну історію Лесі Українка зверталася також до історії середньовічної Європи, Греції, Риму і навіть до казкових сюжетів. Полемічним твором щодо висвітлення шляхів національного визволення є “Осінь казка”, в якій прозвучали мотиви самостійності українців у боротьбі за волю, підкріплені багатовіковою історією. Вираженням національних поглядів Лесі Українки стала поема “Оргія”, створена на сюжет часів Римської імперії (що є аналогією імперії Російської), де звучать мотиви пріоритету вирішення національних питань над розв’язанням соціальних проблем.

Розділ 5 “ВНЕСОК ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ДЖЕРЕЛЬНУ БАЗУ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ” складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 5.1 “Загальна характеристика творчої спадщини Лесі Українки як історичного джерела” зазначається, що творча спадщина письменниці є цінною для історичної науки не лише з точки зору дослідження її історичних поглядів, але й як носій величезного обсягу інформації з політичного, громадського та культурного життя суспільства кінця XIX – початку XX століття. Джерельне значення творчості Лесі Українки зумовлюється тим, що вона має безпосереднє відношення до української та зарубіжної історії, насамперед до історії культури, громадського життя і суспільної думки.

Під творчою спадщиною Лесі Українки розуміють усю сукупність її творів: поезію, драматургію, прозу, переклади, критичні статті, публіцистику, листи. За існуючою в сучасному джерелознавстві класифікацією твори усіх цих жанрів, крім листів та щоденників, відносяться до літературних джерел, а останні – до джерел особистого походження. Кожна з груп джерел має специфічні особливості кодування інформації, потребує застосування спеціальних методів дослідження. Загальна методика їх опрацювання передбачає аналітичну та синтетичну критику, логічний, текстологічний і порівняльний аналіз, з’ясування конкретно-історичних умов і мотивів створення кожного твору, його призначення, суспільного резонансу.

Всі жанри творчої спадщини письменниці з огляду джерелознавства класифіковані на чотири основні групи: а) наукові дослідження; б) літературні твори; в) публіцистика; г) листування.

У підрозділі 5.2 “Джерельне значення наукових, публіцистичних та літературних творів” наголошено, що твори Лесі Українки, незалежно від жанру, є важливим носієм відомостей, насамперед про епоху їх створення. За багатством джерельної інформації пріоритетне місце у спадщині Лесі Українки мають наукові історичні праці, зокрема підручник “Стародавня історія східних народів”, статті “Про козаків” та “Державний лад”, втрачений історичний доробок “Яке наше життя під московськими царями” (джерелом інформації про який є численні листи письменниці, зокрема, до М.Кривинюка). Створені на основі матеріалів професійних істориків М.Костомарова, В.Антоновича та під впливом спілкування з М.Драгомановим, М.Грушевським, вони віддзеркалюють не лише погляди освіченої української інтелігенції на національну історію, але й певною мірою стан української історичної науки, основні проблеми, що ставила вона перед дослідниками.

Широкий спектр джерельної інформації містить літературна критика і публіцистика Лесі Українки. Ця інформація має двоякий характер. По-перше, публіцистика є джерелом вивчення ідейних позицій та тих колізій, що мали місце у суспільному житті, по-друге, в ній віддзеркалюються авторські позиції, погляди, світобачення. Суспільно-політичне та громадське життя України на рубежі століть та участь у ньому Лесі Українки певною мірою відображені в статтях “Лист до товаришів”, “Голос однієї російської ув’язненої”, “Безпардонний патріотизм”, “Не так тії вороги, як добрії люди” та ін. Статті “Утопія в белетристиці”, “Замітки з приводу статті “Політика і етика”

мають велике значення для дослідження естетичних поглядів, що побутували в тогочасному суспільстві.

Важливе джерельне значення мають літературні твори Лесі Українки. Прихована інформація поезій та драматичних творів письменниці дозволяє з'ясувати спонукальні мотиви їх створення, що пов'язані з найболючішими проблемами українського суспільства.

Художні твори Лесі Українки втілили в собі її глибинні знання народних звичаїв, традицій, пісень, усної народної творчості, побуту українського народу як сучасного їй періоду, так і минувшини. В аспекті джерельного значення спадщини Лесі Українки для дослідження історії народних традицій, побуту і фольклору цінним є ряд збірок народних пісень, зібраних і записаних Лесею Українкою, зокрема, "Купала на Волині", "Дитячі ігри, пісні й казки Ковельщини, Луччини й Звягільщини на Волині".

У підрозділі 5.3 "Епістолярна спадщина Лесі Українки як джерело української історії" вказується на те, що листи Лесі Українки, які належать до джерел особистого походження, є важливими носіями прямої і опосередкованої інформації зі сфери громадсько-політичного та культурного життя українського суспільства, тенденцій розвитку, відомостей про видатних його діячів.

Виявлені та оприлюднені листи Лесі Українки до М. Драгоманова, І. Франка, М. Грушевського містять важливі та різноманітні відомості, що мають особливу джерельну цінність при дослідженні суспільно-політичних і культурних процесів кінця XIX – поч. XX ст.

В листах характеризуються різноманітні політичні течії та угруповання та відношення до них самої Лесі Українки. Наприклад, низка листів дозволяє виявити політичні процеси в Галичині та участь у них поетеси, дослідити не лише взаємини письменниці і видатних українських діячів а й певні ідеологічні процеси в тогочасному українському суспільстві. Листи Лесі Українки є також єдиним джерелом відомостей про її знайдені твори.

Дисертація містить теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявилось в з'ясуванні історичних поглядів Лесі Українки, джерел та умов формування і втілення їх у творчості, внеску письменниці у джерельну базу історичної науки. Основні результати дисертаційного дослідження, які виносяться на захист, викладені у концентрованому вигляді у висновках:

Вивчення та аналіз наукової та науково-публіцистичної літератури з теми дослідження показує, що історичні погляди Лесі Українки не дістали систематизованого і всебічного висвітлення. Джерельна база є достатньою для розв'язання сформульованих в дисертації проблем. Здійснена її класифікація.

На формування історичних поглядів Лесі Українки, її творчість мали помітний вплив особливості епохи та суспільного розвитку України кінця XIX- початку XX ст. Сімейне виховання, самоосвіта та оточення сприяли становленню Лесі Українки як непересічної особистості та громадянина з визначеними життєвими позиціями і розумінням тенденцій історичного розвитку людського суспільства. На історіософію світогляду Лесі Українки домінуючий вплив мали засади модернізму – інтелектуалізм, європеїзм, демократизм, романтично-позитивістські ідеї М. Костомарова, П. Куліша, Т. Шевченка, політичні ідеї М. Драгоманова. Історична самосвідомість Лесі Українки ґрунтується переважно на філософсько-художньому осмисленні світової та української історії і відображенні його у творчій спадщині письменниці.

Звернення Лесі Українки до загальноісторичних та філософських проблем зумовлене її світоглядними цінностями та полягає у піднятті проблем всесвітньої історії на прикладах життя стародавніх народів, існування в суспільстві моралі та її трансформації в історичному вимірі, вирішенні у поетичній формі дискусійних підходів до загальносвітових філософських та історіософських проблем. Аналіз поезії, драматургії та публіцистики Лесі Українки дозволив дійти висновку про те, що головним суб'єктом історичного процесу вона вважала народ, представлений окремими особами. Використання історії як ґла для розкриття власних ідей, осмислення цілісності світового історичного процесу, філософське трактування християнського світогляду призвели до еволюції Лесі Українки від поета до історика, дозволили сформулювати власну історіософію. Українська історія в творчості Лесі Українки проходить крізь призму загальносвітових філософських проблем і глибоко синтезована з тогочасною українською ситуацією. Шляхом

особистої ідеологічної еволюції вона підійшла до вирішення основних проблем тогочасного українського суспільства – визволення з національного і соціального гніту. На ґрунті історіософського аналізу письменниця сприйняла українську історію як частину загальносвітового історичного процесу, визначила її як історію народу і нації, а в національному русі бачила рушійну силу історичного прогресу. Використання історичної тематики як літературного засобу стало наслідком особливої концепції світової історії, заснованої на цілісності історичного процесу, спадкоємності людських цивілізацій, поєднанні України і світу.

Леся Українка, досліджуючи стародавню та новітню історію різних народів на засадах історизму і об'єктивності, зуміла виразити художніми засобами власний погляд на історичний процес взагалі та на місце в ньому України. Вона започаткувала нове бачення всесвітнього історичного процесу та української історії з точки зору модерну, ввела історіософські засади в літературу нової доби. Своїми історичними та філософськими поглядами Леся Українка віддзеркалювала або й випереджувала тогочасні історико-філософські течії, а саме позитивізм (з наближенням до неопозитивізму), екзистенціалізм, підтримувала ідеї теософії, була близька до ліберального-демократичного напрямку визвольного руху в Україні.

Творча спадщина Лесі Українки є цінною для історичної науки як носій величезного обсягу джерельної інформації, що стосується зокрема розвитку культури, ідеологічних процесів, суспільно-політичного і громадського життя, місця і ролі в ньому самої письменниці, її історіософії. Домінуюче значення відкритої (прямої) і прихованої (опосередкованої) інформації важливе насамперед для пізнання особливостей епохи, наростання суспільних рухів, розвитку, культури на рубежі XIX-XX ст.

У дисертації окреслені питання і пропозиції щодо подальшого дослідження. Йдеться про пошук автографів, зокрема рукопису брошури Лесі Українки з української історії, ряду публіцистичних статей та листів, про додаткове вивчення чинників формування історичних та історіософських поглядів письменниці, з'ясування мотивів створення творів на історичну тематику тощо.

Основний зміст та висновки дисертації викладені у публікаціях *:

До питання взаємин Лесі Українки і Михайла Грушевського // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Історія. Вип.36. - К.,1997. - С. 141-146 (0,5 др. а.).

Історизм світогляду Лесі Українки: чинники і етапи формування // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Історія. Вип.40. - К.,1998. - С.67-70 (0,5 др. а.).

Історичні погляди Лесі Українки // Пам'ять століть. - 1999. - №3. - С.137-149 (1,25 др. а.).

Джерельне значення творчої спадщини Лесі Українки // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Історія. Вип.41. - К.,1999. - С.17-19 (0,5 др. а.).

Історіософія в творчості Лесі Українки (на матеріалах творів з біблійної тематики) // Історія в школі.- 1999. - №12. - С. 38-39 (0,25 др. а.).

Джерельна спадщина Лесі Українки // Архівознавство, археографія, джерелознавство: Міжвідомчий зб. наук. праць. Вип.2. - К., 2000.- С.214-221 (0,5 др. а.).

*Роботи під №№ 1 - 3 опубліковано під прізвищем Кузьминець Ю.О.

АНОТАЦІЯ

Багаліка Ю.О. Історичні погляди Лесі Українки. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2000.

У дисертації здійснено комплексне дослідження формування, розвитку і втілення історичних поглядів Лесі Українки. На основі критичного аналізу численних джерел, інтеграції історіографічних концепцій і оцінок визначені позиції, на яких ґрунтувалася історична самосвідомість письменниці, розкрито зміст історичних та історіософських засад її творчості, з'ясовано значення творчого спадку Лесі Українки для поглибленого дослідження суспільно-політичних, соціальних, культурно-духовних процесів української і зарубіжної історії. Ключові слова: Леся Українка, історичні погляди, історіографія, історіософія, творча спадщина, історичні джерела.

SUMMARY

Bahalika J. O. Historical views of Lesia Ukrainka.- Manuscript.

The dissertation is in order to reach the scientific stage of a candidate of historical sciences according to the speciality 07.00.06 - Historiography, Source Study and Special Historical Subjects. Taras Shevchenko Kyiv National University. Kyiv, 2000.

An attempt of complex investigation of forming process, development and embodiment of historical views of Lesia Ukrainka is realised in this dissertation. Base on the critical analysis numerous sources, the integration of the historiography conceptions and the estimations the positions have been defined, on which the historical self-consciousness of the writer has been founded, the maintenance of the historical and historiosophical principles of her creation has been revealed, the significance of creative legacy of Lesia Ukrainka for the profound research of social, political, public cultural and courageous processes of Ukrainian and Foreign History has been discovered.

Key words: Lesia Ukrainka, historical views, historiography, historiosophy, creative legacy, historical sources.

АННОТАЦИЯ

Багалика Ю.О. Исторические взгляды Леси Украинки. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.06 – Историография, источниковедение и специальные исторические дисциплины. Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко. Киев, 2000.

На основе критического анализа многочисленных источников, интеграции концепций и оценок досоветской, советской, постсоветской историографии и публикаций ученых украинской диаспоры впервые в украинской историографии комплексно исследован процесс формирования, развития и воплощения в творчестве исторических взглядов Леси Украинки. Основное место занимает анализ историософского осмысления событий всемирной и украинской истории.

В диссертации аргументирован вывод о ведущей роли семейного воспитания, самообразования и окружения в формировании Леси Украинки как личности и гражданина. Её историческое самосознание выражено, прежде всего, в философско-художественном осмыслении мировой и украинской истории.

Обращение Леси Украинки к украинской истории, общеисторическим и философским проблемам обусловлено особенностями эпохи и общественного развития Украины конца XIX – начала XX века, сменой приоритетов в исторической науке, появлением новых общественно-политических, философских, религиозных течений. Главным субъектом исторического процесса становится народ, нация, происходит смена ориентации с истории государства на историю народа, нации. Все эти процессы получили отражение в творчестве Леси Украинки.

Анализ поэзии, драматургии и публицистики Леси Украинки позволил сделать вывод о том, что писательница, исследуя древнюю и новейшую историю разных народов, с позиций историзма и объективности сумела художественными способами выразить собственный взгляд на

исторический процесс в целом и место в нем Украины. Главным субъектом исторического процесса она считала народ с собственным субъектом – личностью.

Использование Лесей Украинкой исторической тематики и соответствующей литературной техники свидетельствует о наличии у неё особой концепции мировой истории, основанной на целостности исторического процесса, преемственности человеческих цивилизаций, единства истории Украины и мира.

Украинская история в творчестве Леси Украинки представлена как сквозь призму всемирных философских проблем, так и глубоко синтезирована с украинской ситуацией тех времён. Помимо художественных произведений, взгляды на узловые проблемы украинской истории изложены в научно-исследовательских работах, основанных на концепции украинской государственности.

Творческое наследие Леси Украинки представляет ценность для исторической науки не только с точки зрения её исторических взглядов, но и как носитель огромного объёма источниковой информации о политической, общественной и культурной жизни украинского общества конца XIX – начала XX века. Комплексное изучение и критическое использование произведений Леси Украинки, её писем открывают дополнительные возможности для более глубокого изучения общественно-политических, социальных, культурно-духовных процессов украинской и зарубежной истории.

Ключевые слова: Леся Украинка, исторические взгляды, историография, историософия, творческое наследие, исторические источники.